



หัวหน้าคณะวิจัย



ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บุรินทร์ รุจนพันธุ์

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยโยนก

ที่อยู่ : 444 ถนนวชิราวุธดำเนิน

ต.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง 52000

E-mail : burin@yonok.ac.th

การจัดการงานศพ

โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน

อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

บทคัดย่อ

ปัจจุบัน พบว่าการตีความหมายของการจัดการงานศพตามค่านิยมในท้องถิ่น กลายเป็นวัฒนธรรมที่ออกห่างจากความหมายของการสูญเสียและ โศกเศร้าของญาติมิตร และถูกแทนที่ด้วยค่านิยมที่ชี้วัดความหรูหรา และเกิดการแข่งขันความมีหน้ามีตาของเจ้าภาพงานศพ และกลายเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาที่ทำให้รูปแบบงานศพพลอยห่างจากการจัดงานศพตามวิถีปฏิบัติในอดีตที่ตั้งอยู่บนการช่วยเหลือเกื้อกูล ความเห็นอกเห็นใจ และถ้อยทีถ้อยอาศัย จึงเป็นที่มาของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการงานศพในอดีตถึงปัจจุบัน และหารูปแบบการจัดการงานศพโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งริเริ่มดำเนินการใน 2 หมู่บ้านในตำบลไหล่หิน และขยายไปจนครบทั้งตำบล การวิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน อันประกอบด้วย การสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามในหมู่บ้าน ด้วยการมีส่วนร่วมของเยาวชน แล้วนำเสนอประเด็นสำคัญในเวทีประชาคมระดับต่างๆ ของหมู่บ้าน เพื่อหาประชมติและข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ โดยมีการประชาสัมพันธ์ประเด็นข้อตกลง และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อที่หลากหลาย อาทิ วิทยุ ใฝ่นพับ เอกสารประกอบการประชุม ป้ายประชาสัมพันธ์ประเด็นข้อตกลง และเว็บไซต์ ผลที่ได้จากการวิจัยที่สำคัญคือ ประเด็นข้อตกลงเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการงานศพ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านไหล่หินจำนวน 16 ข้อ เช่น ลดสุรา งดเล่นการพนัน งดจ้างวงดนตรี งดการจุดพลุและบั้งไฟ งดชิงโชคจากการโปรยทาน เป็นต้น ซึ่งเป็นประชมติที่ได้รับการยอมรับผ่านเวทีประชาคมในหลายระดับ มีการนำประเด็นข้อตกลงที่ได้ไปขยายผลสู่หมู่บ้านใกล้เคียง และใช้เป็นเครื่องมือให้กับผู้นำ มัคทายก ผู้สูงอายุ แม่บ้าน ครู และกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำไปขยายผลในหมู่บ้านของตนต่อไป

Sufficiency Economy Funeral of Ban Laihin, Laihin Sub-District, Koh Kha, Lampang

Abstract

A funeral was a ceremony marking a person's death. The globalized trend has moved gradually from the metropolitan to local districts replacing the local culture with the civilized culture. The local culture of funeral has been changing from the depressed feeling and caring to the wealth popularity which was the main factor of increasing expenses in the funeral management. The collaborated action research was conducted by studying the format of funeral management in the 2 villages of Laihin district based on the sufficiency economy philosophy and expanded to the whole 4 villages of the district.

The research methodology included interviewing the elders, monks, liaisons, leaders, teachers, housewives and sponsors related to the funeral. Questionnaires were submitted, collected with students' involvements. The analyzed issues were proposed and exchanged based on the sufficiency economy philosophy in the communities for suggestions and referendum. The research committees evaluated the suggestions and referendum in the village meeting using media such as video, brochure, documents, future board and website.

The significance research finding was the format of funeral management consisting of 16 committed items based on the sufficiency economy philosophy from the referendum. The result was applied to other neighbored districts as tools for leaders, liaisons, elders, housewives, teachers and village committees adding more specific issues of their villages.



Head of Research Team



Assistant Professor

Burin Rujjanapan

Faculty of Science and Technology,

Yonok University

Address : 444 Wachirawut

Damnoem Road, Tambon Phra Bat,

Amphoe Muang, Lampang 52000

E-mail : burin@yonok.ac.th

คำนำ

ตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง มีโบราณสถานเก่าแก่วัดไหล่หินหลวง หรือวัดเสลารัตนปีพพตาราม ประกอบด้วย องค์ธาตุเจดีย์ ชุ่มประคูโขง และวิหารโบราณที่สร้างในสมัยพระนารายณ์มหาราช ประมาณปี พ.ศ.2226 และมีพิพิธภัณฑวัดไหล่หินหลวงที่เกิดจากความมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2530 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนนี้มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานและคนในชุมชนมีความผูกพันทางสายเลือดใกล้ชิด

การเป็นชุมชนที่สืบสายเลือดต่อกันมายาวนานเป็นเหตุให้มีความสามัคคีในการร่วมจัดพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม อาทิ ร่วมกันช่วยเหลือเจ้าภาพงานศพ ร่วมงานประเพณีสงกรานต์ และร่วมงานประเพณีลอยกระทงที่จัดขึ้นในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นเหตุให้งานศพในชุมชนนิยมตั้งศพทำพิธีในบ้าน จะย้ายศพออกมาตั้งนอกบ้านก่อนวันนำไปทำพิธีเผาเพียงวันเดียว ต่างกับพิธีกรรมในเมืองหลวงที่นิยมตั้งศพทำพิธีที่วัดซึ่งเจ้าภาพ ญาติหรือแขกงานศพจะไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนาในเวลาค่ำ แต่ในตำบลไหล่หินจะมีกิจกรรมตั้งแต่ช่วงสายไปจนถึงดึก ทุกวันจะมีเพื่อนบ้านผลัดเปลี่ยนกันไปนอนที่บ้านงานศพเพื่อเป็นเพื่อนเจ้าภาพ หรือเรียกอีกอย่างว่านอนเป็นเพื่อนศพ

ฐานะของคนในหมู่บ้านเริ่มดีขึ้นตามลำดับ มีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ไปตามความเจริญทางสังคมและรับค่านิยมจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน ความเปลี่ยนแปลงมากมายนำมาซึ่งค่านิยมใหม่ อาทิ ในอดีตไม่มีการดิงศพก็หันมาดิงทุกงาน ไม่มีปราสาทบรรจุศพก็นิยมมีแบบหลายชั้น ไม่เคยเก็บศพไว้นานก็เริ่มใช้ตู้เย็นบรรจุศพทำให้เก็บศพได้หลายวัน ในอดีตไม่มีวัดในหมู่บ้านแต่ปัจจุบันจัดให้มีพระมาสวดทุกคืน ไม่เคยมีทำอาหารเลี้ยงแขกก็เปลี่ยนเป็นตักแกงใส่ตุ๋นกลับไปทานต่อที่บ้าน ใส่ของพระไม่กี่บาทเปลี่ยนเป็นชองละหลายร้อยตามยศของพระสงฆ์ หามศพกันอย่างเงียบๆ เปลี่ยนเป็นจุดพลุประกาศให้รู้กันทั้งตำบล ไม่มีเงินทองใช้จ่ายก็เปลี่ยนเป็นชิงโชคจากโปรยทาน ไม่เคยมีสุรเลี้ยงแขกก็หันมาตั้งโต๊ะเลี้ยงกันทุกวัน ในชุมชนจัดเวทีเสวนาหยิบยก



ประเพณีการดิงศพค่านิยมใหม่ที่รับจากสังคมภายนอก ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการยึดติดความหรรษาแบบสังคมเมือง

ประเด็นปัญหาการจัดการงานศพที่ไม่คำนึงถึงความพอประมาณมานำเสนอ ได้พบความเชื่อมโยงของปัญหาที่สลับซับซ้อนผูกประเด็นต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนยากจะแก้ไขโดยใครคนใดคนหนึ่งหรือโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เมื่อคนในชุมชนนำเสนอการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการวิจัยที่อาจเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาข้างต้นได้ แก่นนำในชุมชนจึงชักชวนกันมารวมกลุ่มเพื่อหาทางรับมือกับปัญหาข้างต้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการงานศพพบว่า มีโครงการเช่นนี้ในจังหวัดน่าน และจังหวัดลำปาง ซึ่ง 2 พื้นที่นี้มีประเด็นในการทำงานแตกต่างกันชัดเจน คือโครงการวิจัยรูปแบบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ธรรมะของชุมชน โดยองค์กรสงฆ์และประชาชน อ.นาหมื่น จ.น่าน จะมุ่งประเด็นไปที่การสร้างความเชื่อเรื่องวันไม่สมควรทำพิธีเผาศพ เพื่อลดจำนวนวันเก็บศพ และลดค่าใช้จ่ายจากการจัดการงานศพ รวมไปถึงการจัดทำประกาศข้อตกลงในการจัดการงานศพโดยสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอ และ โครงการวิจัยการจัดระเบียบสังคมบ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง จะชูประเด็นการงดเหล้างานศพที่ทำสำเร็จในระดับหมู่บ้านและสามารถขยายไปในระดับตำบลและอำเภอในเวลาต่อมา

จากการวิเคราะห์ร่วมกับชุมชนตามหลักการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและภัยคุกคาม (SWOT) เป็นระยะเวลาหนึ่ง ได้พบว่าประเด็นการจัดการงานศพเป็นปัญหาที่ทุกคนมีส่วนร่วมและต้องการแก้ไข แต่การแก้ไขปัญหานี้

จะใช้เพียงบทบาทของผู้นำหรืออำนาจรัฐไม่ได้ เพราะมีบทเรียนในหลายเรื่องจากหลายพื้นที่ว่า การใช้อำนาจในการแก้ปัญหาสังคมมักไม่ยั่งยืน แต่ถ้าอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมค้นหาปัญหา วางแผนการทำงาน และดำเนินการแก้ปัญหาด้วยตนเองเน้นตั้งอยู่บนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างสมเหตุสมผล

ดังนั้น คนในหมู่บ้านจึงจัดตั้งทีมงานที่เลือกมาจากตัวแทนแต่ละพื้นที่ และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการงานศพ แล้วร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและยกร่างข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ข้อคือ เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางในการจัดงานศพของบ้านไหล่หินตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดงานศพโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการวิจัยและการดำเนินงาน

โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากชุมชน (Participatory Action Research) ที่ดำเนินการในพื้นที่บ้านไหล่หินเป็นหมู่บ้านนำร่อง แล้วขยายไปทั้งตำบลไหล่หิน เป็นการนำเสนอปัญหาโดยคนในชุมชน หัวใจแก้ไข ร่วมดำเนินการแก้ปัญหา และมีผลต่อคนในชุมชน เริ่มต้นจากการเลือกทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการงานศพ มาจับเคลื่อนการทำงานเชิงบูรณาการรวมทั้งสิ้น 14 คน โดยมีการทำงานในแต่ละขั้นตอนตามวงจรการบริหารงาน PDCA (Plan Do Check Action) เพื่อให้การขับเคลื่อนกระบวนการเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การหารูปแบบการจัดการงานศพ

(ก) **คัดเลือกตัวแทนที่มีหน้าที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดงานศพในหมู่บ้านมาเป็นทีมวิจัยหลัก (Core Research Team)** อันประกอบด้วยตัวแทนพระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำในหมู่บ้าน แม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้สูงอายุ และครู เพื่อจัดทำข้อเสนอโครงการวิจัย และเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการทำงาน นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มบทบาทให้กับคนในหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมใน

ฐานะทีมวิจัยร่วม (Collaborative Research Teams) ที่แตกต่างกันไปในแต่ละขั้นตอน และแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เพื่อขยายการมีส่วนร่วมจากทุกพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้กระบวนการวิจัย และการนำเสนอเหตุผลแต่ละประเด็นตามบริบทของแต่ละหมู่บ้าน และช่วยกำกับกิจกรรมกลุ่มย่อย

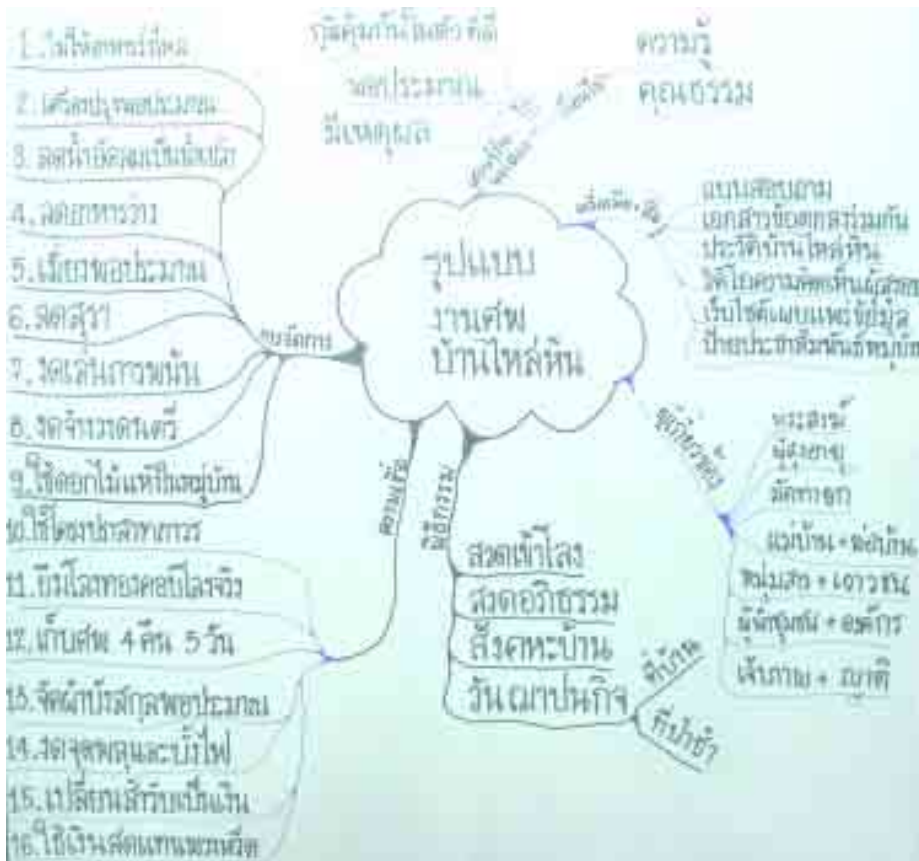
(ข) **เก็บข้อมูลประวัติการจัดการงานศพในอดีตถึงปัจจุบัน** โดยใช้วิธีสัมภาษณ์พระสงฆ์ มัคทายก ผู้สูงอายุ ผู้นำแม่บ้าน พ่อบ้าน และคั่นจากเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรม แล้วนำมาเปรียบเทียบร้อยเรียงการจัดการงานศพที่เกิดขึ้นหลายพันปีก่อนในต่างประเทศ ในแต่ละพื้นที่ ในแต่ละศาสนา และต่างกันไปตามความเชื่อที่มีในแต่ละบุคคล

(ค) **เก็บข้อมูลความคิดเห็นต่อประเด็นข้อตกลงโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)** แบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งใช้แบบสอบถามจำนวน 100 ชุดเก็บความคิดเห็นต่อร่างประเด็นข้อตกลงจำนวน 10 ประเด็น ด้วยการมีส่วนร่วมของเยาวชนเข้าเก็บข้อมูลแล้วนำผลไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีของเยาวชนก่อนนำเสนอผลในเวทีทีมวิจัยหลัก ส่วนที่สองใช้การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ โดยนักวิจัยหลักเป็นผู้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกถามความคิดเห็นและรับข้อเสนอแนะ

(ง) **นำข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และข้อเสนอแนะมาวิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวที** จนได้ร่างประเด็นข้อตกลงชุดที่สองจำนวน 18 ประเด็น แล้วคัดเลือกทีมวิจัยร่วมในหมู่บ้านจำนวน 10 คนมาร่วมพิจารณาให้ความ



การคัดเลือกทีมวิจัยหลักเน้นตัวแทนจากกลุ่มชาวบ้าน



Mind Map แสดงประเด็นข้อตกลงที่ทีมวิจัยร่วมกันร่าง โดยอาศัยข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และข้อเสนอแนะ

เห็นต่อประเด็นงานศพ ชักซ้อม และเตรียมความพร้อมจัดเวทีประชาคมในหมู่บ้าน

(จ) จัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านโดยนำร่างประเด็นข้อตกลงที่ทีมวิจัยร่างไว้เข้าไปนำเสนอให้ทุกคนได้พิจารณาเพื่อหาประชาคมติ โดยเริ่มจากการบรรยายให้ข้อมูลใน 3 เรื่องคือ นำเสนอความเปลี่ยนแปลงในการจัดการงานศพตลอด 80 ปีที่ผ่านมา บรรยายหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อใช้เป็นฐานคิดในแต่ละประเด็น และชี้แจงเหตุผลรวมถึงการยกตัวอย่างปัญหาของแต่ละประเด็นโดยทีมวิจัยในหมู่บ้าน หลังนำเสนอข้อมูลผ่านการบรรยายเชิงวิชาการจากตัวแทนทีมวิจัยหลักแล้วได้แบ่งกลุ่มย่อยโดยมีทีมวิจัยร่วมในพื้นที่อีก 10 คนช่วยจัดเวทีกลุ่มย่อยและชี้แจงข้อมูลก่อนลงมติต่อประเด็นข้อตกลงแต่ละข้อ หลังลงมติในกลุ่มย่อยได้เปิดให้ประธานกลุ่มย่อยได้ออกมานำเสนอผลการลงมติ และข้อเสนอแนะต่อการจัดการงานศพ

(ข) พิจารณาผลการลงมติต่อประเด็นข้อตกลงและข้อเสนอแนะ ซึ่งรวมกันแล้วมีมากถึง 38 ประเด็นข้อตกลง โดยนำมาพิจารณาและวิเคราะห์ในเวทีทีมวิจัย โดยยึดตามหลักความพอเพียง จากนั้นนำประเด็นทั้งหมด เข้าไปพิจารณา

หามติในเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านอีกครั้งจนได้ประเด็นข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกัน (ซึ่งได้ประเด็นในขั้นนี้รวมทั้งหมด 16 ประเด็น)

ขั้นตอนที่ 2 การขยายการใช้ประเด็นข้อตกลงในหมู่บ้าน

(ก) เก็บข้อมูลสอบถามการยอมรับในหมู่บ้าน ด้วยแบบสอบถามจำนวน 283 ชุดโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม และการมีส่วนร่วมของเยาวชนในหมู่บ้านอีกครั้ง ซึ่งพบว่าร้อยละ 58 ให้การยอมรับทั้ง 16 ประเด็น จากนั้นได้เชิญหัวหน้าหมวดบ้านจำนวน 51 คนไปศึกษาดูงานที่อำเภอหนองบัว จังหวัดน่าน เพื่อเรียนรู้กระบวนการวิจัยที่นำไปสู่การลดระดับความเชื่อเรื่อง

วันที่ไม่ควรทำพิธีศพจากนักวิจัยที่เป็นพระสงฆ์ในอำเภอหนองบัว

(ข) จัดเวทีประชาคมพิจารณาเรื่องวันที่ไม่ควรทำพิธีศพของหมู่บ้าน เลือกเชิญเฉพาะผู้สูงอายุในหมู่บ้านกิจกรรมเริ่มจากนำเสนอข้อมูลผ่านวิดีโอ บรรยายให้ข้อมูลโครงการ แล้วเชิญปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าใจวัตถุประสงค์โครงการและเป็นที่นับถือของคนในหมู่บ้าน มาให้เหตุผลในการพิจารณาลดจำนวนวันดังกล่าว แล้วเชิญผู้สูงอายุที่มีบทบาทสำคัญในการจัดงานศพมาให้ข้อคิดเห็นทีละคน แล้วลงมติกำหนดวันที่ไม่ควรทำพิธีศพของหมู่บ้านขึ้นใหม่โดยลดทอนความเชื่อลงในระดับหนึ่งเท่านั้น มิได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมไปทั้งหมดในคราวเดียว

(ค) จัดเวทีประชาคมระดับครัวเรือนที่ละหมวดบ้านทั้งหมด 8 ครั้ง เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้ทั่วถึง ในแต่ละครั้งมีกิจกรรมบรรยายให้ความรู้ 3 เรื่องคือ ประวัติการจัดการงานศพ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเหตุผลของแต่ละประเด็น สำหรับทีมวิจัยร่วมได้รับบทบาทสำคัญในการเข้าไปกำกับดูแลกิจกรรมกลุ่มย่อย และอธิบายประเด็นเพิ่มเติมสำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าใจ สำหรับเครื่องมือที่ใช้ประกอบในเวที

ได้แก่ เอกสารที่มีรายละเอียดของประเด็นข้อตกลง วิดีโอนำเสนอความคิดเห็นของปราชญ์ชาวบ้านและทีมวิจัย ป้ายนำเสนอแผนที่ความคิด (Mind Map) ป้ายนำเสนอหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนผู้ที่ไม่สะดวกเข้าร่วมประชุมสามารถศึกษารายละเอียดได้จากเว็บไซต์ของโครงการ

(ง) **การลงมติรับประเด็นข้อตกลง** โดยนำผลการลงมติและข้อเสนอแนะทั้งหมดมาพิจารณาและวิเคราะห์ในเวทีทีมวิจัยอีกครั้ง แล้วมีมติรับ 16 ประเด็นข้อตกลงเท่าเดิม เพราะไม่มีประเด็นใดมีความเหมาะสมที่จะยกระดับจากข้อเสนอแนะขึ้นมาเป็นประเด็นข้อตกลงข้อใหม่

(จ) **จัดเวทีสรุปผลประชามติที่ผ่านมา** เผยแพร่ผ่านป้ายประชาสัมพันธ์ประเด็นข้อตกลงในหมู่บ้านครอบคลุมสถานที่สำคัญ นำเสนอภาพถ่าย ข้อมูลกิจกรรมโครงการ และข้อสรุปในเว็บไซต์

ขั้นตอนที่ 3 การขยายผลให้ครอบคลุมทั้งตำบลไหล่หิน

(ก) **เตรียมทีมวิจัยหลักที่จะเข้าไปทำหน้าที่ขยายผลในแต่ละหมู่บ้าน** มีการประเมินความสำเร็จของประเด็นข้อตกลงที่ถูกใช้ในบ้านไหล่หิน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในช่วงขยายผล และวางแผนงาน แผนคน กำหนดการที่จะทำงานในแต่ละหมู่บ้าน โดยแบ่งงานเป็น 3 ขั้นตอนก่อนทำเวที

ประชามติในแต่ละหมู่บ้าน คือ **ขั้นตอนที่หนึ่ง** ทีมวิจัยหลักเข้าไปแนะนำโครงการและเพิ่มการมีส่วนร่วมจากผู้อาสาเข้ามาเป็นทีมวิจัยร่วมของแต่ละหมู่บ้าน **ขั้นตอนที่สอง** นำเสนอประเด็นต้นแบบของบ้านไหล่หินและยกประเด็นข้อตกลงของแต่ละหมู่บ้าน ในทีมวิจัยร่วมไปพร้อมกับเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น **ขั้นตอนที่สาม** จัดเวทีชักชวนการนำเสนอเหตุผลประกอบประเด็น เพื่อเตรียมนักวิจัยร่วมไปทำหน้าที่เป็นวิทยากรในหมู่บ้านของตน

(ข) **จัดเวทีชักชวนทีมวิจัยร่วมครั้งที่สองของแต่ละหมู่บ้าน** โดยให้ออกมานำเสนอทีละคนในแต่ละประเด็นผ่านการเสริมหนุนของทีมวิจัยหลักที่มีประสบการณ์ เพราะทีมวิจัยร่วมในแต่ละหมู่บ้านต้องเป็นผู้นำเสนอด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นปัญหาของตน ตนเองจึงต้องเป็นคนแก้ไขด้วยเหตุผลที่สอดคล้องกับบริบทในหมู่บ้านของตน

(ค) **จัดเวทีประชามติระดับหมู่บ้านที่ละหมู่บ้าน** โดยเริ่มจากการบรรยายให้ข้อมูล 3 เรื่องคือประวัติการจัดการงานศพ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเหตุผลของแต่ละประเด็น สำหรับทีมวิจัยร่วมได้รับบทบาทสำคัญในการเข้าไปกำกับดูแลกิจกรรมกลุ่มย่อย และให้คำอธิบายสำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าใจในเหตุผลของแต่ละประเด็นข้อตกลง

(ง) **การทบทวนมติของทีมวิจัยร่วม** โดยนำผลการ

ลงมติและข้อเสนอแนะทั้งหมดเข้าไปพิจารณาและวิเคราะห์ในทีมวิจัยร่วมของแต่ละหมู่บ้าน พิจารณาจนไม่มีประเด็นใดมีความเหมาะสมที่จะยกระดับจากข้อเสนอแนะขึ้นไปเป็นประเด็นข้อตกลงข้อใหม่

(จ) **นำผลประชามติและข้อเสนอแนะที่ผ่านการทบทวนแล้ว เข้าไปสรุปผลในแต่ละหมู่บ้านอีกครั้ง** แต่ละหมู่บ้านร่วมลงนามเพื่อยืนยันข้อเสนอต่อสภาวัฒนธรรมประจำตำบลไหล่หิน และสภาฯ ได้เป็นผู้ประกาศรับรองประเด็นข้อตกลงการจัดการงานศพในระดับตำบล



การนำผลวิจัยไปขยายผลในแต่ละหมู่บ้าน เน้นการให้เยาวชนมีส่วนร่วมเพื่อปลูกฝังค่านิยมความพอเพียงตั้งแต่เด็ก



เว็บไซต์ [Http : // www.thaiail.com/research](http://www.thaiail.com/research) อีกช่องทางในการเผยแพร่การจัดการงานศพ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ผลที่ได้จากการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานเพื่อหารูปแบบการจัดการงานศพ ผ่านการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน ผ่านเวทีในหลายระดับ ทำให้ได้ประเด็นข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันในหมู่บ้าน และใช้เป็นประเด็นต้นแบบในการขยายผลไปสู่หมู่บ้านข้างเคียง

1) พบว่าประวัติกิจการจัดการงานศพจากอดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทำให้รู้ว่า 80 ปีก่อนหน้างานศพในแต่ละหมู่บ้านไม่มีพิธีกรรม หลังจากเสียชีวิตแล้วจะหามไปเผาหรือฝังทันที ไม่มีมีการเก็บศพ ไม่มีพิธีสวดอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน ไม่มีขบวนแห่ฝังศพเนื่องจากการแห่ศพจะกระทำได้เฉพาะชนชั้นสูง

2) ได้ประเด็นข้อตกลงงานศพของบ้านไหล่หินมีจำนวน 16 ประเด็นคือ (1) ควบคุมไม่ให้อาหารรั่วไหล (2) ใช้เครื่องปรุงพอประมาณ (3) ลดน้ำอืดลมเป็นน้ำเปล่า (4) ลดอาหารว่าง (5) เตรียมเม็ดย่างพอประมาณ (6) ลดสุรา (7) งดเล่นการพนัน (8) งดจ้างวงดนตรี (9) ใช้ดอกไม้แห้งในหมู่บ้าน (10) ใช้โครงปราสาทดาว (11) ยืมโลงทองที่สวยงามมาครอบโลงจริง (12) เก็บศพประมาณ 4 คืน

5 วัน (13) จัดผ้าบังสุกุลอย่างพอประมาณ (14) งดการจุดพลุและบั้งไฟ (15) ควรเปลี่ยนสำหรับเป็นเงิน (16) ควรให้เงินสดแทนพวงหรีด ส่วนประเด็นเพิ่มเติมจากการขยายผลมีจำนวน 3 ประเด็นคือ (1) เผาศพในเมรุ (2) งดจุดธูปในบ้าน (3) งดชิงโชคจากโปรยทาน

การนำผลงานไปใช้ประโยชน์

1) นำประเด็นข้อตกลงจำนวน 16 ประเด็น

ของบ้านไหล่หิน ไปขยายผล เพื่อใช้เป็นต้นแบบนำเสนอในหมู่บ้านข้างเคียงจนได้ประเด็นข้อตกลงของทั้งตำบล และถูกประกาศโดยสภาวัฒนธรรมตำบลไหล่หินในที่สุด

2) นำประเด็นข้อตกลงหรือผลการศึกษาระหว่างการจัดการงานศพ ไปเขียนบทความเผยแพร่ลงสื่อสิ่งพิมพ์ในท้องถิ่น เช่น จุลสารเสียงลำปาง วารสารโยนก หนังสือพิมพ์อินไซด์โยนก

3) นำเสนอเอกสารประกอบการประชุม รายงานความก้าวหน้า ภาพถ่ายจากการทำงานและบรรยากาศงานศพในหมู่บ้าน ในเว็บไซต์ <http://www.thaiail.com/research>

4) นำเสนอวิดีโอความคิดเห็นของปราชญ์ชาวบ้านและนักวิจัย บรรยายภาคในเวทีประชาคม และการเผยแพร่โครงการวิจัยผ่านรายการวิทยุ ในเว็บไซต์ <http://www.youtube.com/thaiailvdo>

5) นำเสนอข้อมูลแบบสองทาง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปสู่การพัฒนา และเปิดรับความคิดเห็นในเว็บไซต์ <http://researchers.in.th/blog/thaiail>

6) นำเสนอแผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์ พระสงฆ์ในหมู่บ้านได้นำประเด็นข้อตกลงไปขยายผลด้วยการเทศธรรมสั่งสอนให้ลด ละ เลิก และยึดมั่นหลักความพอเพียง

อภิปรายผล

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา และวัฒนธรรม เกิดขึ้นตลอดเวลาในทุกชุมชน และมีอัตราที่เร็วขึ้นเรื่อยๆ ค่านิยมและความเชื่อถูกแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน มีผลมาจากการย้ายถิ่นและการรับรู้ข้อมูลจากสื่อภายนอกที่ถูกพัฒนาตลอดเวลา เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์เคลื่อนที่ และอินเทอร์เน็ต

งานศพในชุมชนมิใช่ภาระของเจ้าภาพเพียงบ้านเดียวเหมือนในเมืองหลวง แต่เป็นภาระร่วมกันของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่ผูกพันกันทางสายเลือดมายาวนาน งานศพจึงเป็นงานใหญ่ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้คนมากมาย อาทิ แม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้สูงอายุ ผู้นำและพระสงฆ์ กระบวนการจัดงานศพมีความเกี่ยวข้องใน 3 กลุ่มประเด็นคือ ความเชื่อ การจัดการ และพิธีกรรม มีประเด็นเกี่ยวกับงานศพเกิดขึ้นใหม่มากมายที่เป็นผลจากความเจริญทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านั้นถูกยึดถือเป็นแนวปฏิบัติกันต่อไป และมีหลายเรื่องที่ไม่ตั้งอยู่บนความสมเหตุสมผล กลายเป็นวิวัฒนาการการจัดการงานศพที่แฝงด้วยการแข่งขันด้านความมีฐานะทางสังคม กลายเป็นงานที่แสดงถึงหน้าตาของเจ้าภาพงานศพ และนับจะทวีความรุนแรง เป็นปัญหาร่วมที่รอการแก้ไขและปรับเปลี่ยนให้ถูกต้องบนทางสายกลาง

การให้ความรู้เรื่องหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันประกอบด้วย 3 ห่วง คือ ความพอประมาณ ความสมเหตุสมผล และความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เมื่อเริ่มต้นเวทีประชาคมเพื่อหาประชาคมดี ทำให้คนในชุมชนได้เข้าใจแนวทางการใช้ชีวิตบนทางสายกลาง ครั้งนี้คนในชุมชนได้ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานคิดเพื่อพิจารณาเลือกรูปแบบหรือแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชน

หากชุมชนใดเห็นว่ากิจกรรมใดเป็นปัญหาร่วมที่ต้องการแก้ไขด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานคิดในกระบวนการแก้ปัญหา เสนอให้เริ่มต้นจากการเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาเป็นทีมงาน แล้วร่างกระบวนการแก้ปัญหา เก็บข้อมูลที่จำเป็นต่อการทำงาน หาแนวร่วมมาร่วมวิเคราะห์สถานการณ์และข้อมูลแวดล้อม จัดเวทีประชาคมเพื่อหาประชาคมดีและข้อเสนอแนะ นำผลมาพิจารณาและประเมิน แล้วสรุปผลในชุมชนให้ทุกคนได้ทราบทั่วกัน และสร้างแนวร่วมจากองค์กรในชุมชนเป็นการต่อยอดความสำเร็จให้ยั่งยืน ก็จะเป็นกระบวนการที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาได้ตรงประเด็นอีกกระบวนการหนึ่ง

บรรณานุกรม

- เกศสุดา สิทธิสันติกุล และคณะ. 2548. สาง “ความเชื่อ” เพื่อ “แก่นธรรม” พิธีกรรมคนนาหมื่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. เชียงใหม่
- เกศสุดา สิทธิสันติกุล, ภัทรา มาน้อย และคณะ. 2547. ลดเหล้างานศพ จุดเริ่มต้นสู่การจัดระเบียบสังคม .. บ้านดง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. เชียงใหม่
- ณัฐกานต์ ไท้สุวรรณ, ดุสิต ปู่ทอง, วิไลวรรณ ฟองชัย, ฝาสิทธิ์ะ ผดุงชาติ, สุขกิจ นาคตาขุน และ ดร.สินธุ์ สโรบล. 2550. พอเพียงบนวิถีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. เชียงใหม่
- อรุณิวรรณ บัวเนี้ยว. 2550. กระบวนการสื่อสารในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. เชียงใหม่

บทปริทัศน์

การจัดการงานศพโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
โดย : ดร.นิติพงษ์ ส่องศรีโรจน์

รองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษาและวิจัย คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

โครงการวิจัย การจัดการงานศพโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้แสดงถึงการท้าววิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้นำผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิจัย นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมการวิจัยหลายครั้งก็ช่วยให้เกิดการถกแถลง ข้อมูลจนกระทั่งได้ข้อมูลเป็นที่ยอมรับ มีความน่าเชื่อถือได้ และมีหลากหลายประเด็นอันเป็นผลมาจากนาทัศนะของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

การวิจัยในเรื่องดังกล่าวนับได้ว่ามีความเหมาะสมยิ่งในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการงานศพในสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน เนื่องจากชุมชนในพื้นที่ดังกล่าวสามารถลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้ และยังเป็นการปลูกฝังเยาวชนให้รู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้กลยุทธ์ของการมีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย หากการมีส่วนร่วมครั้งนี้มีจำนวนเยาวชนที่มากก็เป็นที่น่าทึ่งได้ว่าจัดการงานศพโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะมีความสำเร็จและยั่งยืนในอนาคต

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ก็คือความพยายามที่จะนำเสนอความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ควรลด ใน 3 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นที่หนึ่ง นั้นเป็นกิจกรรมด้านอาหารและเครื่องดืม เช่น การลดสุรา การลดอาหารว่าง ใช้น้ำเปล่าแทนน้ำอัดลม ประเด็นที่สองเป็นกิจกรรมด้านงานศพ เช่น ใช้ดอกไม้แห้งในหมู่บ้าน จัดผ้าบังสุกุลอย่างพอเหมาะ และประเด็นที่สามเป็นกิจกรรมด้านการละเล่น เช่น งดการจ้างวงดนตรี งดการเล่นพนัน เป็นต้น องค์ความรู้ดังกล่าวนี้มีงานวิจัยอื่น เช่น ชีระพงษ์ มิไธสง (2549) ได้ศึกษา การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมทางพุทธ

ศาสนาเพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสม: กรณีศึกษาการจัดการศพชุมชนบ้านท่าขอนยาง ต.ท่าขอนยาง อ.กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าค่าใช้จ่ายที่ใช้ในงานศพนั้นส่วนมากจะเป็นค่าอาหารและเครื่องดืม โดยเฉพาะเครื่องดืมที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการงานศพในปัจจุบันนั้นควรจะได้ปรับเปลี่ยนลดค่าใช้จ่ายดังกล่าวลง ประเด็นความรู้ในเรื่อง การใช้เงินสดแทนพวงหรีด และการจัดผ้าบังสุกุลอย่างพอเหมาะนับว่าเป็นสิ่งใหม่เพราะหากนำมาใช้ก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ที่สังคมในปัจจุบันยังเห็นว่าการมอบพวงหรีดนั้นยังเป็นสิ่งจำเป็น ส่วนการจัดผ้าบังสุกุลอย่างพอเหมาะนั้นน่าจะเป็นความรู้ที่ได้มาจากฝ่ายสงฆ์ที่เห็นว่าหลักพุทธศาสนานั้นได้มีการสั่งสอนให้เดินทางสายกลางอยู่แล้ว

อย่างไรก็ดี การวิจัยข้างต้นจะพบว่าสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษาหรือที่อื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันจะเป็นแบบอย่างที่จะนำไปใช้กับพื้นที่อื่นๆ ได้นั้นก็คือบริบทของพื้นที่ต้องมีความใกล้เคียงกัน ตัวอย่างเช่นพื้นที่ในการวิจัยดังกล่าวมีลักษณะบริบททางด้านศาสนา และความเชื่อมายาวนาน ทำให้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความเข้ากันหรือซึมซาบได้ง่ายขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว หลักการเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถนำมาใช้กับชุมชนเกี่ยวกับการจัดการงานศพได้อย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามยังมีบริบทอื่นๆ อีกที่จะทำให้ความยั่งยืนลดลงไปได้ เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ความก้าวหน้าในด้านข้อมูล ข่าวสาร การแข่งขัน และปัจจัยอื่นๆ อีกมาก รวมถึงสภาพเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบันจึงทำให้ทุกคนได้ตระหนักถึงการใช้จ่ายอย่างจำเป็นอยู่แล้ว แต่ก็เป็นไปได้ว่าหากบริบทเปลี่ยนไปที่เอื้อต่อการชักนำให้คนมีกิเลสและเห็นแก่ตัวมากขึ้นแล้ว ก็เป็นไปได้ว่ารูปแบบความพอเพียงก็อาจจะคงรักษาไว้ได้ยาก

บทปริทัศน์

การจัดการงานศพโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
โดย : ดร.สุนันทา ฟาเบรอะ
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

งานวิจัยเรื่อง การจัดการงานศพ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุรินทร์ รุจจนพันธุ์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยโยนก มีจุดเด่นที่สำคัญอยู่สามประการคือ การนำเอาหลักการพัฒนาชุมชนมาใช้กล่าวคือ การมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการและชุมชนที่มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมประเมินผล ที่สำคัญที่ผู้วิจัยเน้นก็คือ การมีส่วนร่วมของเยาวชนและการนำเอาสภาพวัฒนธรรมประจำตำบลไหล่หิน เข้ามามีส่วนร่วมด้วย นับเป็นการวางแผนงานให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในอนาคตอย่างรอบคอบ

หลักการที่ สอง คือการจัดการวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนไหล่หิน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต การศึกษาอดีต ทำให้ชุมชนตระหนักว่าวัฒนธรรมไม่ใช่ของตายตัว มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมของสภาพสังคมในแต่ละยุค

สมัย ทำให้ชุมชนบ้านไหล่หินเกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้โดยง่าย

หลักการที่ สาม วิธีการวิจัยและการดำเนินงานที่ผู้วิจัยนำเสนอเป็นการวางแผนการดำเนินงานที่รอบคอบ ละเอียด ยึดความรู้สึก และคุณค่าของชุมชนเป็นสำคัญ และยึดการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างแน่วแน่ ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย จนกระทั่ง ได้รูปแบบของการจัดงานศพร่วมกันของชุมชนบ้านไหล่หิน ตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้

การนำผลงานวิจัยไปทดลองใช้ในหมู่บ้านอื่นๆ พร้อมทั้งมีการอธิบายให้ความรู้ทั้งจากเวทีจริงและการเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ของท้องถิ่นและทางเว็บไซต์น่าจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการนำเสนอแนวคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนอีกแนวหนึ่ง ที่ชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปปรับใช้ได้